

My, ktorí sme zostali

George Virsik

Už nám kopú nenápadné miesto,
kam by sme sa čím skôr pobrali,
zabudnutí odchádzame nemí,
my, ktorí sme zostali.

Tieto pesimistické riadky ma niekedy napadajú keď počas nedeľnej sv. omše rozjímam v poloprázdnych kolínskych kostoloch, kde aj tie zbytky veriacich tvoria poväčšinou starší ľudia. Pochádzajú z básne, zo šuplíkovej tvorby môjho otca niekedy koncom štyridsiatych či začiatkom päťdesiatych rokov, keď Slovensko úpelo pod dvojitým zovretím, lebo ako jedinému východoeurópskemu národu sa mu dostalo politického a ideologického diktátu i z východu i zo západu, i z Moskvy i z Prahy. [Mimochodom, na toto dvojité slovenské jarmo sa často zabúda keď sa kritizuje ich pomalejšie prebúdzanie sa — politické i kultúrne — v porovnaní s národmi, ktoré boli vystavené totalitnému a ateistickému nátlaku iba z východu.]

Pravda, v Nemecku na začiatku tretieho tisícročia ide o niečo celkom iné, čo so situáciou na Slovensku z päťdesiatych rokov má spoločné asi len to, že sa človeka, ktorý sa “nenarodil včera”, chytajú pesimistické nálady. Ak však pre kresťana na Slovensku v tých rokoch platilo „Čo sa tak bojíte?! Ešte stále nemáte vieru?” [Mk 4:40], o to skôr to musí platiť pre nás v dnešnom Nemecku. Pozrime sa preto na problém z trochu triezvejšieho pohľadu.

Čo sa týka poloprázdnych kostolov, nerád by som zovšeobecňoval, nakoniec som v Nemecku poznal iba dve-tri farnosti a aj porovnanie mám iba s austrálskou situáciou, kde som nakoniec intímne poznal tiež len svoju faru v jednom melbournskom predmestí. Predsa sa mi však zdá, že rozdiel je badateľný, hoci neviem, ktorú situáciu kladnejšie hodnotiť. Ten kolínsky kostol je síce poloprázdny, ale sv. omša je slúžená dôstojnejším — čo neznamená nutne iba tradičnejším — spôsobom než ako som už bol niekoľko rokov zvyknutý z mojej fary v Melbourne. Tam naproti tomu bola zasa návštevnosť nedeľných omší väčšia, hoci tiež už zďaleka nie tá čo pred rokmi. Zrejme aj preto, že kvôli odluke cirkvi od štátu len toľko omší sa slúžilo, koľko sa im „vyplatilo“. Na druhej strane v našom kostole v Kolíne slúžil poslednú vianočnú sv. omšu už penzionovaný bývalý pán farár, väčšinou v latinskom jazyku (aj keď to, pravda, nebola tridentská omša) a bolo to pre človeka mojej generácie niečo dojemné, nič takého som už roky nezažil. Ale veriacich iba hŕstka. Preto ak by účelom bohoslužieb malo byť iba prilákať čo najviac účastníkov, museli by sme uznať, že „zábavnejšia“ liturgia pokrokového pána farára z mojej bývalej austrálskej fary by mala mať prednosť.

Problematika však zďaleka nie je tak jednoduchá, ide o hlbšiu dilemu. Aj v Nemecku som sa nedávno zúčastnil jedného prvého svätého prijímania detí, kde sv. omša s tým spojená bola všetko iné len nie tradičná: Aj keď kňaz bol prítomný a hlavné slová, napr. premenenia, prednášal on, „spolupracovala“ s ním na temer rovnakej úrovni učiteľka či katechétka, ktorá aj deťom vysvetľovala, že raz ona, raz zasa kňaz, budú mať slovo, kázeň mala samozrejme ona, pred oltárom bol posadený obrovitý vypchatý maco, atď. Po omši keď deti mali referovať, čo

im tento deň dal, všetci sa chválili bohatými darčekom bez toho aby ich katechéta upozornila, že prvé sv. prijímanie je o niečom inom. Keď sa ma jeden nadšený prítomný — a zrejme nebol sám — po omši pýtal, že ako sa mi to páčilo, tak som povedal, že keď som ja bol na svojom prvom sv. prijímaní, atmosféra bola taká tajuplná, že hoci ešte dieťa, cítil som, že ide o niečo dôležité, čo plne pochopím až budem dospelým, aj som si ju tak zapamätal, zatiaľčo atmosféra dnes tu bola taká banálna, že pochybujem, že sa tieto deti raz budú na to rozpomäťovať ináč než na iné „show“ s rozprávkou, aj keď s poučným ukončením, akých iste videli a počuli už veľa. Chýbalo, to Mystérium, ktoré kedysi tolko dávalo detským dušiam mojej generácie. A mne bolo naraz akosi veľmi smutno ...

Toto len ako ilustrácia, že populistický prístup k liturgii, tobôž k pastoračnej práci, nie je vždy ideálny. Pravda, aj vo všeobecnosti aj vo vyššie opísanom prípade ide o subjektívny dojem. Aj to je pravdou, že my zo staršej generácie budeme „pudovo“ sa viac nakláňať na stranu dôstojnejšieho a tradícii vernejšieho sprostredkovania toho Mystéria. Nie je účelom laikov riešiť túto dilemu, ale podľa všetkého, podobne ako u iných dilem, ideálna pozícia musí byť niekde medzi dvomi extrémami: lipnutie na liturgických tradíciách za každú cenu na jednej strane, a liturgický populizmus za každú cenu na strane druhej.

Táto dilema má, pravda, aj hlbšiu než iba liturgickú dimenziu, a v istom zmysle jej hlavným problémom je tiež nájdenie správnej pozície medzi extrémami: Skostnatelého, do seba a do minulosti zahladeného sentimentálneho konzervativizmu na jednej strane a ľubivého pokrokárstva, ktoré chce ísť s *Zeitgeistom*, diktátom doby, často za cenu kompromisov meniacich k nepoznaniu tvár cirkvi a jej nadčasového poslania, na strane druhej. My laici, okrem modlitieb, môžeme o tejto téme špekulovať, analyzovať situáciu, prípadne navrhovať možné alternatívy či východiská z krízovej situácie, ale riešenie problému, a spolu s tým aj spojená zodpovednosť, musí ostať na pleciah duchovných predstavených cirkve. Toto sa však už vymyká našej téme.

Vráťme sa preto k nemeckej situácii. Zaujímavé, a podľa mňa aj veľmi dôležité, sú slová, ktoré predniesol Mons. Heinz Josef Algermissen, arcibiskup fuldský, redaktorovi DIE WELT, v interview uverejnenom 10.8.2001 pod hlavičkou "Wir werden eine kleinere Kirche werden". Najprv niekoľko jeho myšlienok o ekumenizme:

Ekumenické hnutie je ireverzibilné. Ekuména pozostáva z toho, pýtať sa čo je správne v teologickom prístupe toho druhého. Neide teda o to, ako to bývalo v starej teológii kontroverzií (Kontroverstheologie) hľadať v čom je partner na falošnej ceste. Myslím si, že sa teologicky môžeme pohybovať v oblasti zmierlivej rozdielnosti (versöhnte Verschiedenheit). Nemyslím si, že sa možno poctivo snažiť o spiatočnú ekuménu (Rückkehr Ökumene), niečo ako „Všetko naspäť pod primát“. Skôr sa tu javí otázka, ako sa vyvinie teológia primátu a či raz aj evanjelické cirvi budú môcť povedať, že im vyhovuje tento jednotu vyjadrujúci vedúci úrad (einheitsstiftende Leitungsamt) rímskeho biskupa, pápeža.

Interview potom pokračuje takto:

DIE WELT: Táto perspektíva, ak sa človek pozrie na odkresťančené Nemecko, sa ale zdá ešte veľmi vzdialená.

Algermissen: Po piatich rokoch ako pomocný biskup v arcibiskupstve Paderborn, po mnohých vizitáciach a pastorálnych návštevách, vidím z môjho obmedzeného pohľadu našu cirkev, ale tiež evanjelickú cirkev, v mocnom protivetre. Tí čo sa hlásia ku kresťanstvu, ľudia s kresťanskými hodnotovými merítkami (Wertmaßstäben) patria k menšine.

DIE WELT: A (cirkevné) spoločenstvá to už nezvládnu?

Algermissen: Málokedy vidím u ľudí schopnosť žiť v diaspore, vedieť sa priznať (ku kresťanstvu) a nie s trasúcimi sa kolenami stáť zoči-voči cynizmu alebo irónii. Samozrejme, v tomto kontexte sú početné nové duchovné hnutia v našej cirkvi veľkou zásobárňou. Pretože tieto zoskupenia pôsobia silne smerom von. Budeme sa musieť rozlúčiť s veľkými počtami, so všadeprítomnosťou v národe (das Flächendeckende). To bude už raz a navždy preč. Nikdy sa už nestane, že by niektorá oblasť bola výlučne evanjelická alebo katolícka.

DIE WELT: Spočíva záchrana cirkvi v Nemecku v jej ústupe?

Algermissen: Cirkev nie je nutne na ústupe. Staneme sa menšou cirkvou. Budeme sa musieť rozlúčiť s ustanovizňami, ktoré už nevedia, že a prečo sú katolícke. Niekedy sa pýtam u niektorých škôl, nemocníc, škôlok alebo poradní: Čo je tu vlastne ešte katolícke? Kde je na nich vidno cirkevnú príslušnosť?

DIE WELT: Dotýkate sa boľastivého bodu nemeckého katolicizmu.

Algermissen: To mi je jasné. Ale človek sa musí iba bližšie pozrieť a príde k vytriezvujucej diagnóze. No aj napriek tejto skutočnosti som predsa len plný nádeje. Naša cirkev má určité budúcnosť. Brány pekelné ju nepremôžu.

DIE WELT: Na koho sa teda musí cirkev zamerať?

Algermissen: Myslím, že sa oveľa viac musíme starať o tých na okraji, tých ktorí sa dištancujú, ktorí sú vonku a opatrne klopujú. Počujeme ich tiché klopanie, vieme odpovedať na ich túžby? Nájdu hladajúci v našej cirkvi v Nemecku tých, ktorí im pomôžu nájsť čo hladajú? Sú v našich spoločenstvách ľudia, ktorí im povedia: „Podďte a vidte“? V jednom som si celkom istý: Cirkev, ktorá už nechce byť misijná, sa sama vzdala.

DIE WELT: Ak sa pozrieme na súčasné kritické debaty vo Francúzsku, vo Spojených štátoch, tak sa zdá, že stále viac ľudí si kladie práve túto otázku.

Algermissen: Veľa ľudí sa pýta v podstate na zmysel a cieľ. Tí, ktorí objektívne hladajú prídu na to, že nejestvuje nič okrem posolstva Ježiša Krista, čo by dalo odpoveď na existenčné otázky o zmysle, odkiaľ, načo a kam. Problémom je, že nevieme univerzálne posolstvo evanjelia urobiť didakticky prijateľným. V tomto kontexte vidím aj naliehavú nutnosť oživiť v našej krajine katechumenát pre dospelých.

DIE WELT: Dáva kríza materializmu cirkvi šancu?

Algermissen: Ja skôr vidím sprimitívnenie materializmu, nie jeho krízu. S filozofickými materialistami sa predsa ešte dalo diskutovať. Ale primitívny materializmus má inú kvalitu. Napríklad pred piatimi rokmi bolo ešte nemysliteľné, aby na konci spravodajstva vysielanie prešlo k burzovým správam. Toto balamútenie, predstieranie že s akciami si možno zaistiť život, ilúzia, že sa dá všemožnými prostriedkami prísť k rýchlemu peniazu, mení vedomie ľudí a má svoje následky. Stretávam ale stále viac takých, ktorí nie sú už spokojní s púhym ukojením svojich základných potrieb a hladajú hlbšie dimenzie ľudského života. Taká túha musí byť zodpovedaná v cirkvi. To bude naším úkolom v budúcnosti.

Tolkoto Algermissen. „Staneme sa menšou cirkvou“ sú teda slová jedného z predstaviteľov katolíckej cirkvi v Nemecku, ktorý vidí neutešenú situáciu tak ako my, ibaže hlbšie a kvalifikovanejšie. A nesie aj väčšiu zodpovednosť za nájdenie východiska. Vidí aj to, hoci to explicitne nevraví, že aj tie zbytky veriacich, ktorých ešte možno nájsť v nedelnom kostole, sú poväčšine vlastne už na odchode. Nádej vidí v tých, ktorí nesmeli či „opatrne klopujú“. Starí, zabezpečení odporcovia cirkvi, neklopujú, ani smelo ani nesmeli (pravda, sú výnimky). Ide o mladú generáciu. Myslím však, že je osudným omylom ak sa domnievame — často dobromyseľne ako bohužiaľ i niektorí cirkevní administrátori či iba nadšenci — že im možno vyhovieť zlacnenou, spopularizovanou a spohodlnenou verziou Kristovho posolstva. Je omylom, ak si myslíme, že budeme mať úspech „veľkovýpredajom za zlacnené ceny“: takýto úspech sa meria komerčnými ukazateľmi, ktoré nemajú s poslaním cirkvi, ani s tým čo hladajú „klopkajúci“, nič spoločné!

Je tu totiž nebezpečie, ktoré mi pripomína osud výučby (čistej) matematiky na mojej bývalej univerzite v Melbourne. Príchodom počítačov, ale aj nástupom „ekonomického racionalizmu“ v politike (a s tým spojenou voľbou štúdia predovšetkým za účelom zabezpečenia materiálnej existencie), upadal záujem študentov o abstraktnú matematiku. Preto aby sme ich pritiahli, znížili sme úroveň, ponúkali sme všelijaké ľahké a na bezprostrednú aplikáciu orientované kurzy. Druhá, naša „konkurenčná“, univerzita v Melbourne to však nespravila, naďalej ponúkala abstraktné a akademicky seriózne kurzy. A výsledok? Tých, ktorí išli študovať predovšetkým aby sa existenčne zaistili sme neprilákali, naďalej išli na informatiku či iné praktickejšie odbory. A tí, ktorí mali záujem a nadanie pre abstraktnú matematiku, tých sme tiež nezískali, tí išli radšej na tú druhú univerzitu, ktorá ponúkala seriózne kurzy. Nehrozí toto nebezpečie aj katolíckej cirkvi ak zájde príliš ďaleko na ceste popularizujúcich liturgických inovácií, či dokonca doktrinálneho a morálneho oportunistického, ktorého sekularizujúca interpretácia Kristovho učenia ho robí temer už nepoznateľným? Tých zatvrdilých žiadna popularizácia a „showmanship“ nezíska, tí „klopkajúci“ však pôjdu ďalej a zaklopujú na dvere u (fundamentalistických?) susedov, alebo ešte horšie, stanú sa obeťami rôznych quasi-náboženských psychologických manipulátorov.

Je pravdou, že aj preto napadajú človeka takéto prirovnania, aby pred sebou akosi ospravedlnil svoj napohľad nekompromisný postoj, ktorý je iste daný aj vekom. Vyplýva on však z presvedčenia, že zachovanie viditeľnosti Transcendentna — opäť nielen na liturgickej, ale aj na doktrinárnej a morálnej úrovni — v našom dedičstve, v našej viere, je podstatné pre

prežitie kresťanstva, aj keď v Nemecku dnes môžeme skôr hovoriť o kvalitatívnom než o kvantitatívnom prežití. Tak to aspoň vidíme, myslím si, my starší. My, ktorí sme zostali ...

Zostali sme verní dedičstvu otcov, ako sa to po slovensky dá tak pekne vyjadriť. Táto vernosť sa však nesmie obmedziť iba na sentimentálnu úroveň. Ide totiž o to, vedomiť si, že hociako precitujeme vernosť k tradícii a často smútime za strateným, v hre je oveľa viac. Či sa nám to ľúbi či nie, život ide ďalej, treba nové pohľady, nové liturgické vyjadrenia, nové formy starých právd, aby som použil slová Jána XXIII. Ale o to posledné ide aj najviac: staré pravdy prežívajú tak, že ich treba interpretovať na vyššej, abstraktnejšej, úrovni, ktorú my starší už niekedy nie sme schopní pochopiť. Podstatné však je, aby sa pri všetkých týchto inováciach a teologických reinterpretáciach nezabúdalo na transcendentné jadro, na nadprirodzený pôvod kresťanstva. Aby sa so starou už špinavou vodou nevylievalo aj dieťa, ktoré sa v nej vykúpalo.

Jedno je však isté. Ak si myslíme, že si za svoju vernosť zaslúžime odmenu vo forme zadostúčinenia, že sme správne predvídali, že sme stáli na správnej strane, celkom iste to nemôže už byť v tomto živote. Aj keď nesmieme zabúdať na možný občerstvujúci vplyv prichádzajúci od národov východnej Európy (vrátane nielen Ruska, ale napríklad aj nášho Slovenska), je to všetko otázka budúcnosti, ktorej sa už nedožijeme. A ešte menej môžeme dovidieť do možných dôsledkov demografického omladzovania Nemecka a starej Európy potomkami tradične neeurópskych a nekresťanských národov, dôsledkov vo forme oživujúcej výzvy či impulzu budúcim zbytkom kresťanov v Európe.

A tak ma na koniec napadajú slová zo záverečnej časti básne, ktorou som zahájil túto úvahu:

Príde však jar, duše spália ľady,
zvonom slávy v chrámoch zazvoní.
Vtedy príde iste ktosi k hrobu
a zašepoce žule u hlavy:

Vy ste mali pravdu, čo ste vtedy
v beznádeji nestrácali viery,
vy, ktorí ste zostali.